
dr Katarina Jovičić*

UGOVORNA ODGOVORNOST KOD UGOVORA O PRODAJI ROBE U FRANCUSKOM PRAVU

Pitanje ugovorne odgovornosti je jedno od najznačajnijih pitanja koje se postavlja kada se rešava sporna situacija nastala usled povrede ugovora o prodaji robe. Ono se nameće iz dva razloga: prvo, praksa pokazuje da se poverilac u tom slučaju najradije odlučuje za neki vid naknade štete a ne za druga pravna sredstva koja su mu, takođe, dostupna i drugo, ugovorna odgovornost dužnika je jedan od uslova koji moraju biti ispunjeni da bi poverilac realizovao pravo na naknadu štete zbog neizvršenja ugovora. U francuskom pravu ugovorna odgovornost je uređena u skladu sa subjektivnim konceptom jer u značajnoj meri počiva na činjenici da je dužnik kriv za neizvršenje ugovora. Shodno tome, on se može osloboditi od ugovorne odgovornosti jedino ako se utvrdi da je do povrede ugovora došlo usled više sile ili slučaja. U radu se, nakon uvodnih razmatranja, ukazuje na pravni osnov ugovorne odgovornosti kod ugovora o prodaji robe u francuskom pravu, kao i na uslove pod kojima se dužnik može osloboditi od ugovorne odgovornosti. Nakon toga, analiziraju se pravila koja o naknadi štete zbog povrede ugovora o prodaji robe predviđa francuski Građanski zakonik, osnovni izvor prava u ovoj oblasti. Princip integralne naknade štete, koji zahteva od dužnika da poveriocu nadoknadi celokupnu štetu koju je pretrpeo zbog povrede ugovora, realizuje se kroz pravilo o obavezi nadoknade stvarne štete i izgubljene dobiti. Od ovog načela, međutim, Zakonik predviđa određena odstupanja i ta pitanja su u radu obrađena u okviru posebnih podnaslova. U zaključku se konstatuje da je francusko pravo usklađeno sa uobičajenim standardima zastupljenim u savremenim pravnim sistemima u ovoj oblasti.

Ključne reči: Ugovor o prodaji robe. Neizvršenje ugovora. Ugovorna odgovornost. Naknada štete. Francuski Građanski zakonik.

¹ * Naučni saradnik, Institut za uporedno pravo, Beograd

1. UVOD

Ugovor o prodaji robe², kojim jedna ugovorna strana na drugu prenosi pravo svojine na njoj za odgovarajuću cenu, najčešći je pravni posao privrednog prometa. Kao takav, ovaj ugovor poznaju i regulišu sva prava, ali ga ona ne određuju na isti način. Osnovna razlika između pravnih sistema je u dejstvima ugovora o prodaji, jer mu neka prava daju obligacionopravanodok mu druga priznaju stvarnopravno dejstvo. Tako, u pravima prve grupe ugovor o prodaji stvara obavezu za prodavca da na kupca prenese svojinu a to se, po pravilu, vrši predajom³, dok u drugim pravima, uključujući i francusko, svojina prelazi na kupca samim zaključenjem ugovora, dakle nezavisno od toga da li je istovremeno izvršena i predaja robe ili ne⁴.

Punovažno zaključeni ugovor⁵ o prodaji robe obavezuje strane ugovornice da ispune ono što je njime predviđeno⁶ i, najšire posmatrano, svako odstupanje od dogovorenog bi se moglo smatrati neizvršenjem. Ipak, stvari se ne mogu tako pojednostaviti i mnogo je okolnostikoje treba

² Roba je proizvod ljudskog rada namenjen tržištu. Roba jeste stvar, ali svaka stvar nije roba, jer da bi to postala potrebno je da se proizvodi za drugoga, kao i da taj drugi do nje dolazi putem robno-novačnih odnosa. Vid: odrednica "Roba", u, Borislav Blagojević (glavni redaktor), *Pravna enciklopedija, Knjiga 2*, Savremena administracija, Beograd 1985, 1432. Predmet ugovora o prodaji mogu biti i stvari koje nisu roba, kao i određena prava, ali se ti ugovori ne razmatraju u ovom radu. Ovom prilikom ne uzimaju se u obzir ni potrošaki ugovori, jer je to posebna oblast koja zahteva zasebno istraživanje.

³ Ovo rešenje zastupljeno je, na primer, u nemačkom, švajcarskom, austrijskom, srpskom pravu. Osnovna obaveza prodavca u ovim pravima jeste da na kupca prenese pravo svojine na robu i to se, po pravilu, vrši njenom predajom kupcu.

⁴ Shodno tome, osnovna obaveza prodavca je da kupcu preda stvar a ne da na njega prenese pravo svojine, s obzirom da je ona već prešla na kupca u momentu kada je ugovor punovažno zaključen. To znači i da je na kupca prešao rizik od slučajne propasti stvari shodno pravilu da stvar propada vlasniku (*res perit domino*). Osim u francuskom pravu ovo rešenje se sreće i u drugim romanskim pravima.

⁵ U radu se polazi od pretpostavke da je ugovor o prodaji robe zaključen kao i da je punovažan jer su pitanja zaključenja i punovažnosti ugovora tako složena da po obimu ne mogu stati u jedan ovakav rad.

⁶ Član 1134. stav 1. francuskog Građanskog zakonika (vid: *infranote* 10) predviđa da je ugovor zakon za one koji su ga zaključili.

razmotriti da bi se ugovor smatrao neizvršenim u pravnom smislu te reči⁷, jer nisu sve povrede ugovora takve da proizvode pravne posledice.⁸

Ako se dogodi da jedna strana nije izvršila obavezu iz punovažno zaključenog ugovora o prodaji robe tako da je to pravno relevantno, kao i da je druga ugovorna strana zbog toga pretrpela štetu, onda je dužnik, po pravilu, u obavezi dajoj tu štetu nadoknadi. Upravo ovaduznikova obaveza - obaveza na naknadu štete, koja stupa na mesto neispunjene ugovorne obaveze, predstavlja njegovu ugovornu odgovornost. Ugovornu odgovornost, međutim, ne treba poistovećivati sa odgovornošću za povredu ugovora. Ovo stoga što se ugovorna odgovornost odnosi samo na obavezu naknade štete, ne i na druga pravna sredstva poverioca. Tako, dužnik koji je uspeo da se oslobodi od ugovorne odgovornosti nema obavezu da poveriocu nadokandi štetu zbog povrede ugovora, ali to ne znači da je poverilac usled toga izgubio pravo da u odnosu na njega koristi druga pravna sredstva koja je stekao na osnovu činjenice da je ugovor povređen. Drugim rečima, strana verna ugovoru može od dužnika, koji se oslobodio od ugovorne odgovornosti, zahtevati npr. raskid ugovora pa čak i njegovo prinudno izvršenje ako je moguće,⁹ ali ne i naknadu štete.

Osnovni izvor prava koji u Francuskoj uređuje pitanje ugovorne odgovornosti je Građanski zakonik¹⁰ (u daljem tekstu: CC) i njegova pravila u ovoj oblasti počivaju na rešenjima rimskog prava. Ipak, rimsko pravo nije jednostavno preuzeto, već su njegove norme sadržinski prilagođene potrebama francuskog društva, kao i filozofskim i političkim stavovima postrevolucionarne Francuske, vremena kada je Zakonik

⁷ Tako, na primer, ako jedna ugovornica ne postupi onako kako je predviđeno ali druga strana to prihvati, onda nema povrede ugovora već je u tom slučaju reč o dogovoru o promeni ugovornih termina. Sem toga, nisu ni sve ugovorne odredbe iste važnosti pa neka odstupanja od onoga što je dogovoreno imaju manje ili neznatne posledice po drugu ugovornu stranu, dok neka mogu biti tako ozbiljna da dovode u pitanje svrhu ugovora. Takođe, moguće je da jedna ugovorna strana ne izvršava ugovor zato što je druga strana ugovornica u tome ometa, pa i to treba imati u vidu kada se odlučuje da li u konkretnom slučaju postoji povreda ugovora i koje pravne posledice ona proizvodi.

⁸ Najznačajnije pravne posledice koje nastaju kada dužnik povredi ugovor ogledaju se u tom što poverilac u tom slučaju stiče pravo da protiv dužnika upotrebi određena pravna sredstva, na primer, da zahteva izvršenje ugovora, naknadu štete ili da ugovor raskine.

⁹ Veoma često se dužnik oslobađa od ugovorne odgovornosti zbog nemogućnosti izvršenja ugovora, pa ako je to slučaj onda poverilac, po prirodi stvari, od njega ne može zahtevati ni prinudno izvršenje. Zbog toga, oslobađanje dužnika od ugovorne odgovornosti za poverioca često znači da pored zahteva za naknadu štete gubi i pravo na zahtev za izvršenje ugovora.

¹⁰ *Code civil des français* je usvojen 1804. godine.

nastao.¹¹Tako se u domenu ugovornih odnosa promovišu principi autonomije volje i jednakosti strana ugovornica. Uplitanje države u prava i obaveze građana koji zaključuju ugovore je minimalno, jer se polazi od toga da svako treba da stupa u ugovorne odnose sa dovoljno pažnje i da sam vodi računa o svojim interesima, dok zakon treba samo da savesnim licima pruža zaštitu od loše namere drugih ljudi.

U nastavku rada će biti analizirana pravila Građanskog zakonika koja posebno uređuju pitanje ugovorne odgovornosti i naknadu štete zbog povrede ugovora, a na odgovorajućim mestima u radu će se izložiti i stavovi sudske prakse koji ilustruju način na koji francuski sudovi ta pravila primenjuju kada rešavaju sporove u toj oblasti.

2. PRAVNI OSNOV ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU ZBOG NEIZVRŠENJA UGOVORA

Pravni osnov ugovorne odgovornosti dužnika zbog povrede ugovora (*l'inexécution contractuelle*) postavljen je članom 1147. CC, koji u prvom delu prve rečenice predviđa da je dužnik obavezan da nadoknadi štetu zbog neizvršenja ugovora, ili zbog docnje u izvršenju. Činjenica da ugovor nije izvršen utvrđuje se, po pravilu, na osnovu sudske odluke o raskidu ugovora, jer je u francuskom pravu kao opšte pravilo predviđeno da se ugovor raskida u sudskom postupku.¹² Ipak, kod ugovora o prodaji su dopušteni i izuzeci od tog pravila, pa sudski raskid nije nužan kada strane samim ugovorom predvide proceduru za njegov raskid drugačiju od zakonske¹³, kao i kada je ugovorom predviđen fiksni rok za preuzimanje robe, pa kupac to propusti da učini.¹⁴

¹¹ Vid: John Bell., Sophie Boyron, Simon Whittaker, *Principles of French Law*, Oxford University Press, Oxford 1998, 306-307.

¹² Član 1184. CC.

¹³ Zakonske odredbe o proceduri raskida ugovora su dispozitivne prirode i sudovi dopuštaju stranama ugovornicama da to pitanje samostalno urede, pod uslovom da se kreću u granicama određenim imperativnim propisima. Ako one iskoriste ovu mogućnost pa poverilac, pod predviđenim uslovima, raskine ugovor zbog neizvršenja i dužnik to ospori pred sudom, onda sudovi tumače ugovorna pravila o raskidu ugovora na štetu strane koja na osnovu tih pravila za sebe izvlači određene koristi. Vid: Günter Treitel, *Remedies for Breach of Contract, A Comparative Account*, Clarendon Press, Oxford 1989, 324-325.

¹⁴ Član 1657. CC predviđa da se kod ugovora o prodaji pokretnih stvari ugovor raskida po samom pravu ako kupac ne preuzme isporuku u roku, a rok preuzimanja je fiksno određen. Ovim pravilom zakonodavac je izrazio jasnu nameru da zaštiti prodavca tako što mu omogućava da što pre, dakle bez sprovođenja bilo kakve procedure raskida ugovora, preduzme mere radi zaštite svojih interesa (na primer, da odmah preproda robu trećem licu).

Osim u slučaju neizvršenja ugovora, poverilac ima pravo da od dužnika zahteva naknadu štete i zbog docnje u izvršenju. Ovde treba imati u vidu da dužnik koji kasni sa ispunjenjem ugovora nije nužno samim tim i u docnji u pravnom smislu, jer je u francuskom pravu za nastupanje docnje pored proteka vremena izvršenja ugovora, po pravilu, neophodno i da je poverilac pozvao dužnika da ispuni ono što je ugovorom obećao.¹⁵ Ovaj poziv, odnosno opomenu (*la mise en demeure*) poverilac je prvobitno bio dužan da dostavi dužniku putem sudske izvršitelja, s tim da se kod trgovačkih prodaja i ranije prihvatilo upućivanje odgovarajućeg dopisa.¹⁶ Zahtevi forme vremenom su slabili i danas se smatra dovoljnim da poverilac uputi dužniku neformalno pismo (*lettre missive*), pod uslovom da je na osnovu njegovog sadržaja nesporno da je u pitanju poziv za izvršenje ugovora, a ne neko drugo obaveštenje.¹⁷ Ipak, zakonska odredba koja reguliše ovo pitanje je dispozitivne prirode i strane ugovornice mogu da predvide i drugačije rešenje, na primer, da dužnik pada u docnju protekom ugovorenog roka za izvršenje ugovora, što je uobičajeno kod ugovora sa fiksnim rokom izvršenja.

3. KONCEPT SUBJEKTIVNE UGOVORNE ODGOVORNOSTI

U drugom delu rečenice prvog stava citiranog člana 1147. CC je predviđeno da je dužnik obavezan da nadoknadi štetu zbog neizvršenja ugovora ili zbog docnje u izvršenju, *pod uslovom da nije uspeo da dokaže da je do toga došlo " ...usled spoljnih okolnosti koje mu se ne mogu pripisati u krivicu, i da sa njegove strane nije bilo nesavesnog postupanja "*. Na osnovu ovog pravila je evidentno da ugovorna odgovornost dužnika u značajnoj meri počiva na njegovoj krivici, pa se zaključuje da je to pitanje u francuskom pravu uređeno u skladu sa konceptom subjektivne ugovorne odgovornosti. To potvrđuje i opšte pravilo člana 1137. CC, po kome se krivicu dužnika za neizvršenje ugovora ogleda u tome što on nije prilikom njegovog izvršenja postupao sa dovoljno pažnje, odnosno sa pažnjom dobrog domaćina (*la diligence de bon père de famille*). U pitanju je koncept koji je u francuskom pravu, kao i u većini drugih kontinentalnih prava, preuzet iz rimskog prava na čijoj tradiciji ona počivaju.¹⁸

¹⁵ Ovaj zahtev postavljen je pravilom stava 1. člana 1146. CC.

¹⁶ Mladen Draškić, *Obaveze prodavca prema unifikovanim propisima o međunarodnoj kupoprodaji*, Institut za uporedno pravo, Beograd 1966, 51.

¹⁷ Član 1139. CC. Vid: Nicholas Barry, *French Law of Contract*, Butterworths, London 1982, 232-236.

¹⁸ O krivici kao uslovu ugovorne odgovornosti u rimskom pravu vid: Reinhard Zimmermann, *The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Oxford University Press, Oxford 1996, 785-788; George Mousourakis, *Fundamentals of Roman Private Law*, Springer 2012, 198-199.

4. OSLOBAĐANJE OD UGOVORNE ODGOVORNOSTI

Dužnik, međutim, nekada ne izvršava ugovor uprkos tome što bi to želeo, jer ga u tome ometaju različite okolnosti na koje onne može uticati. U takvim situacijama pravo mu dopušta da se, pod predviđenim uslovima, oslobodi od ugovorne odgovornosti, odnosno od obaveze da poveriocu nadoknadi štetu zbog povrede ugovora. U francuskom pravu to je moguće pozivanjem na višu silu ili slučaj.

4.1. Viša sila i slučaj kao osnov za oslobađanje dužnika od ugovorne odgovornosti

Oslobađanje od ugovorne odgovornosti uređuje član 1148. CC pravilom po kome dužnik ne odgovara za štetu ako je zbog više sile ili slučaja bio sprečen da dâ ili da učini ono na šta je bio obavezan, ili je učinio ono što mu je bilo zabranjeno.¹⁹ Viša sila i slučaj, kako se zaključuje iz navedene odredbe, imaju isto značenje i proizvode ista dejstva. I sudska praksa ova dva izraza, po pravilu, koristi kao sinonime²⁰ podrazumevajući da se oni odnose na događaj koji se nije mogao izbeći niti predvideti u vreme kada je ugovor zaključen, na koji dužnik nije mogao uticati²¹.

U pravnoj literaturi neki autori podržavaju stav sudova i višu silu i slučaj smatraju sinonimima, dok drugi između njih prave razliku. Da je reč o sinonimima potvrđuje, navode autori prvog opredeljenja, činjenica da se na taj način povezuje član 1137. CC, kojim je postavljen standard pažnje dobrog domaćina u izvršavanju ugovornih obaveza, sa članovima 1147.

¹⁹ Veliki broj francuskih autora, međutim, smatra da se dužnik, pored toga, može osloboditi ugovorne odgovornosti i ako dokaže da druga ugovorna strana nije ispunila svoju ugovornu obavezu. Iako se u tekstu Građanskog zakonika ne može naći eksplicitna odredba kojom je to pravilo predviđeno na opšti način, dakle za sve ugovore, ono se izvlači iz pravila predviđenih za pojedine ugovore (npr: čl. 1612, 1653. i 1948. CC). Primenu ovog pravila ni sudska praksa ne dovodi u pitanje. Vid: J. Bell, S. Boyron, S. Whittaker, str. 345.

²⁰ Vid: Viney, G., *Traité de droit civil, Les obligations, La responsabilité: conditions*, Paris, 1982, No 395, 465-466; Mazeaud, H. et L., Mazeaud, J., Chabas, F., *Leçons de droit civil, Obligations: théorie générale*, tome II, Paris, 1985, No 452, 453 (navedeno prema: Ivica Jankovec, *Ugovorna odgovornost*, Poslovna politika, Beograd 1993, 99). Suprotno shvatanje, međutim, zastupa Josserand, po kome se viša sila i slučaj razlikuju po tome što je viša sila spoljni događaj, dok je slučaj događaj koji potiče iz delatnosti dužnika, pa dužnik ne bi trebalo da odgovara za višu silu, već samo za slučaj. Vid: Josserand, L., *Cours de droit civil positif français*, tome II, Paris, 1933, Nos 451 i sl., 241 (*Ibid.*).

²¹ Vid: J. Bell, S. Boyron, S. Whittaker, 342-343.

i 1148. CC, koji regulišu pitanje oslobađanja od ugovorne odgovornosti na osnovu više sile, odnosno slučaja. Suprotno tome, autori koji između ovih izraza prave razliku ukazuju da se ona ogleda u tome što viša sila obuhvata samo spoljni događaj, dok je slučaj događaj ili okolnost koja potiče iz delatnosti dužnika. Značaj ovog razlikovanja je u tome što dužnik ne odgovara za povredu ugovora ako je do toga došlo usled više sile, dok njegovu ugovornu odgovornost ne može, po mišljenju ovih komentatora, dovesti u pitanje činjenica da je izvršenje ugovora sprečio slučaj.²²

O pojmu više sile se u literaturi dosta diskutuje ali francuski sudovi, kao i većin pisaca, smatraju da ona obuhvata događaj ili okolnost koja je sprečila izvršenje ugovora, koja je nepredvidiva i nesavladiva i koja se ne može pripisati radnji ili propuštanju dužnika.²³ Samo u tom slučaju dužnik se može osloboditi od ugovorne odgovornosti. Drugim rečima, ako je okolnost koja je sprečila izvršenje ugovora bilo moguće predvideti, onda to nije viša sila i ona ne može biti osnov za oslobađanje dužnika od ugovorne odgovornosti.²⁴ Činjenica da je neka okolnost, ili događaj nepredvidiv i nesavladiv procenjuje se *prevashodno in abstracto*, odnosno prema tome da li bi lice koje postupa sa pažnjom dobrog domaćina u istim okolnostima njeno nastupanje moglo predvideti ili sprečiti.²⁵

Krivica dužnika za povredu ugovora se, najčešće, pretpostavlja premda je između francuskih autora oduvek bilo i neslaganja o ovom pitanju.²⁶ Te razlike su vremenom prevaziđene i tome je, u najvećoj meri, doprinelo prihvatanje shvatanja o podeli ugovornih obaveza prema sadržini na obaveze sredstva i obaveze rezultata, te vezivanju tereta dokazivanja krivice dužnika za neizvršenje ugovora s obzirom na tu okolnost.

²² Vid: I. Jankovec, 99.

²³ Vid: J. Bell, S. Boyron, S. Whittaker, 342-343.

²⁴ Vid: Starck, B., *Droit Civil - Obligations - 2. contrat et quasi-contract, Régime général*, par Henri Roland et Laurent Boyer, Paris 1986, 488; Viney, G., *Traité de droit civil, Les obligations, La responsabilité, conditions*, Paris 1982, 466-467; Mazeaud, H. et L., Tunc, A., *Traité théorique et pratique de la responsabilité civile*, tome II, Paris 1958, 556-565; Mazeaud, H. et L., Mazeaud, J., Chabas, F., *Leçons de droit civil, Obligations: théorie générale*, Paris 1985, 453 (navedeno prema: I. Jankovec, 99).

²⁵ U francuskoj sudskoj praksi se kao viša sila tretiraju prirodni događaji koji imaju izuzetni karakter, radnje trećeg lica ako dužnik uspe da dokaže da je su one za njega bile potpuno neopčekivane; štrajkovi, ratni događaji i upravne mere. Vid: I. Jankovec, 101.

²⁶ Vid: J. Bell, S. Boyron, S. Whittaker, 340.

4.2. Uticaj sadržine ugovornih obaveza na oslobađanje dužnika od ugovorne odgovornosti

U francuskoj teoriji ugovornog prava se, uz podršku sudske prakse, sredinom dvadesetog veka razvilo shvatanje po kome se ugovorne obaveze prema sadržinim mogu deliti na obaveze sredstva (*obligationes de moyens*) i obaveze rezultata (*obligationes de resultat*).²⁷ U toj podeli kao obaveze sredstva se kvalifikuju one ugovorne obaveze kod kojih je dužnik prihvatio da će prilikom njihovog izvršenja primeniti dužnu pažnju, pri čemu on poveriocu istovremeno nije garantovao da će time postići i određeni, željeni rezultat.²⁸ S obzirom na navedeno, dužnik odgovara za štetu zbog neizvršenja ugovora samo ako nije bio dovoljno pažljiv dok ga je izvršavao.²⁹ Kod ugovora o prodajise veći broj sporednih ugovornih obaveza mogu kvalifikovati kao obaveze sredstva.

Povreda ugovorne obaveze navedene kategorije podrazumeva da se dužnikova odgovornost za neizvršenje ugovora ne pretpostavlja, već je poverilac taj koji mora dokazati da dužnik nije postupao sa potrebnom pažnjom prilikom izvršenja ugovora, kao i da je upravo to razlog zbog koga je izostao željeni rezultat. Ipak, dužnik se može osloboditi od ugovorne odgovornosti čak i ako se utvrdi da nije postupao sa dužnom pažnjom, ali samo ako uspe da dokaže da je do naizvršenja ugovora došlo usled više sile, a ne zbog nedovoljne pažnje. U tom slučaju teret dokazivanja postojanja više sile, kao i uzročno-posledične veze između tog događaja i neizvršenja ugovora je na dužniku.

Kod *obligationes de resultat*, međutim, dužnik ugovorom preuzima obavezu da radnjama izvršenja postigne cilj koji su strane ugovornice

²⁷ Razlikovanje *obligationes de moyens* i *obligationes de resultat* je u francuskom pravu razivo René Demogue. Vid: A. Plancqueel, «Obligations de moyens, obligations de resultat», 71 *Revue Trimestrielle de Droit Civil*, 1972, 334, 336 (navedeno prema: Stefan Grundmann, «The Fault Principle as the Chameleon of Contract Law: A Market Function Approach», *Michigan Law Review* Vol. 107/2009, 1589). Takode vid: J. Bell, S. Boyron, S. Whittaker, 340-341.

²⁸ Tipična obaveza sredstva je odgovornost lekara za preduzeto lečenje jer lekar neće biti odgovoran ako nije izlečio pacijenta, pod uslovom da je lečenje preduzeo sa razumnim pažnjom i uz upotrebu veština koje se od lica koja se bave tom strukom očekuje.

²⁹ Dužnik je obavezan da izvrši svoju ugovornu obavezu uz korišćenje svih raspoloživih sredstava i dužan je da primeni sve neophodne napore dok izvršava ugovor. Vid: Cass. 3e civ., March 7, 1978: Bull. civ. III, No. 108, navedeno prema: Hans-W., Micklitz, odeljak posvećen francuskom pravu u, *Comparative Analysis of National Liability Systems for Remedying Damage Caused by Defective Consumer Contracts, Final Report*, dostupno na http://ec.europa.eu/consumers/cons_safe/serv_safe/liability/reportd_en.pdf, 25. maj 2013.

imale u vidu prilikom njegovog zaključenja. Tako, na primer, prodavčeva obaveza da kupcu isporuči robu, ili obaveza kupca da plati cenu se, po pravilu, svrstavaju u obaveze rezultata, odnosno obaveze cilja³⁰. Kada je ugovorna obaveza ovako određena, tada se krivica dužnika zbog povrede ugovora pretpostavlja pa se on ne može od toga osloboditi dokazivanjem da je izvršenju ugovora pristupio sa potrebnom pažnjom. Ovde je ugovorna odgovornost strožije određena nego u prethodnom slučaju, te je i položaj dužnika teži. Ovo stoga što se on može osloboditi od odgovornosti zbog neizvršenja ugovora samo pod uslovom da dokaže da ga je viša sila u tome omela, odnosno, sprečila.

5. PRINCIP POTPUNE NAKNADE ŠTETE

U francuskom pravu, kao i u većini savremenih pravnih sistema, dužnik je u obavezi da nadoknadi celokupnu štetu koja je posledica povrede ugovora. To pravilo postavljeno je članom 1149. CC, po kome poverilac ima pravo na naknadu ne samo stvarne štete, već i izgubljene dobiti.³¹ Da bi se nadoknadila, šteta mora biti izvesna, odnosno sigurna i to se utvrđuje s obzirom na okolnosti svakog pojedinog slučaja.³² Pritom, nije nužno da se određena šteta već dogodila već je dopušteno zahtevati nadoknadu i buduće štete, tj. štete koja se očekuje, pod uslovom da poverilac sa razumnim pouzdanosću dokaže ne samo da će ona nastupiti, već i njenu visinu.³³

Poverilac ima pravo na nadoknadu ne samo materijalne štete (*préjudice matériel*), već i nematerijalne štete (*préjudice moral*), pod uslovom da dokaže njihovo postojanje, kao i visinu. Međutim, imajući

³⁰ Hans Stoll, Georg Gruber, Art. 79, u, Peter Schlechtriem, Ingeborg Schwenzer, eds, *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, Oxford University Press, Oxford 2005, 811.

³¹ Tako, na primer, ako prodavac kupcu ne isporuči robu pa ovaj raskine ugovor i kupi istu takvu robu od drugog prodavca ali po višoj ceni, onda bi razlika u ceni predstavljala stvarnu štetu dok bi zarada od preprodaje, koja je izostala zato što roba nije dostavljena po ugovoru, predstavljala izgubljenu dobit.

³² Francuski sudovi imaju široku slobodu kada odlučuju o ovom pitanju. Vid: N. Barry, 222.

³³ Kod ugovora o prodaji se, tako, veoma teško dokazuju štete zbog gubitka šanse (*loss of chance*). To bi bio slučaj kada prodavac, na primer, ne dostavi kupcu robu za koju je ovaj planirao da bude izložena na sajmu, usled čega je kupac prodao manje robe trećim licima nego što bi je prodao da je prodavac ispunio ugovor i da je roba bila izložena. Ipak, ovu bi štetu bilo veoma teško dokazati pa ju je u praksi gotovo nemoguće nadoknaditi. O ovome više vid: Gotanda, John, Art. 74, u, Stefan Kröll, Loukas Mistelis, Pilar Perales Viscasillas, eds, *UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG)*, C.H.Beck, Hart, Nomos, München 2011, 1007.

u vidu da se ugovor o prodaji robe, po pravilu, zaključuje radi sticanja dobiti, retke su situacije u kojima bi poverilac njegovim neizvršenjem trepeo nematerijalnu štetu. Ona bi se, eventualno, mogla pojaviti u vidu narušenja poslovnog ugleda i bilo bi moguće nadoknaditi je, ali samo pod uslovom da je oštećeni dokaže. Ipak, u ovom posebnom slučaju moralo bi se voditi računa o tome da se naknada štete zbog narušenja poslovnog ugleda ne preklopi sa naknadom štete za izgubljenu dobit, jer bi tako ista šteta bila obračunatadva puta, a to nije dozvoljeno.

6. OGRANIČENJA DUŽNIKOVE ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU ZBOG POVREDE UGOVORA

Puna zaštita oštećenog nekada za dužnika predstavlja preveliki teret, posebno u situaciji kada on treba da na ime obeštećenja poveriocu plati više nego što je očekivao od izvršenja ugovora. Takve situacije su realno moguće, posebno ako se ne vodi dovoljno računa o činjenici da štete, koje nastaju nakon povrede ugovora, nemaju uvek naposredni uzrok u samoj povredi već da ih često opredeljuju i neki drugi činioци koji se javljaju u lancu uzroka i posledica iniciranom tim događajem.

Potrebu da se ograniči dužnikova odgovornost za štetu zbog neizvršenja ili neurednog ispunjenja ugovora prepoznaju sva savremena prava. Francusko pravo, takođe, odstupa od principa integralne naknade štete i u tom smislu predviđa da na to utučukrivica dužnika, stepen povezanosti štete sa povredom ugovora, predvidljivost štete, kao i ponašanje poverioca.³⁴

Krivica dužnika: Krivica dužnika nije u uporednom pravu široko zastupljena kao opredeljujući činilac za ograničenje njegove odgovornosti za štetu zbog povrede ugovora o prodaji robe³⁵, već se češće uzima u obzir

³⁴ Reč je o zakonskim ograničenjima dužnikove odgovornosti za štetu zbog povrede ugovora. Pravila koja regulišu ovo pitanje nisu imperativna pa strane ugovornice mogu samim ugovorom predvideti i drugi režim za ugovornu odgovornost, pod uslovom da to nije u suprotnosti sa prinudnim zakonskim normama.

³⁵ Stepenuvanje visine štete prema težini krivice najčvršće je postavljeno u austrijskom građanskom pravu, koje polazi od toga da oštećeni ima pravo na potpunu naknadu, odnosno, pravo na naknadu stvarne štete i izmakle dobiti samo ako je dužnik počinio štetu iz zle namere ili krajnje nepažnje, dok u ostalim slučajevima ima pravo da zahteva samo stvarnu štetu (§1324 ABGB). Ipak, kada je reč o trgovačkim ugovorima o prodaji ovo pravilo se ne primenjuje i oštećeni ima pravo na naknadu stvarne štete i izmakle dobiti. Opširnije: Mladen Draškić, "Granice odgovornosti dužnika za štetu pričinjenu povredom ugovornih obaveza", *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, br. 3-4, Beograd 1985, 366.

kao korektiv pravila o predvidljivosti štete. Tako i francuski Građanski zakonik u članu 1150. predviđa da dužnik odgovara samo za štetu koju je mogao predvideti kao moguću posledicu neispunjenja ugovora, *osim u slučaju kad namerno ne ispunji obavezu*. Drugim rečima, dužnik koji namerno ne izvrši ugovor odgovara za celokupnu štetu koja je posledica povrede ugovora i u tom slučaju on se ne može pozivati na predvidljivost kao ograničenje njegove ugovorne odgovornosti.

Stepen povezanosti štete sa povredom ugovora: Da bi dužnik odgovarao poveriocu za štetu zbog povrede ugovora o prodaji robe, odnosno da bi poverilac stekao pravo da od njega zahteva naknadu štete u tom slučaju, pored činjenice da je zaključeni ugovor punovažan i da dužnik nije oslobođen od ugovorne odgovornosti, potrebno je i da šteta bude posledica povrede ugovora, a ne neke druge okolnosti. Drugim rečima, između povrede ugovora i štete nužno je postojanje uzročno-posledične veze pa je uzročnost, takođe, jedan od uslova dužnikove ugovorne odgovornosti.³⁶

Ovo pitanje u francuskom pravu izričito uređuje član 1151. CC, koji razlikuje direktne od indirektnih šteta i predviđa da je dužnik u obavezi da nadoknadi samo direktne štete, to jest štete kojese neposredna i nužna posledica neizvršenja ugovora. On ne odgovara za štete za koje nije izvesno da su time uzrokovane.³⁷ Da bi se ustanovilo da li je u određenom slučaju poverilac pretrpeo direktnu ili indirektnu štetu, neophodno je navedeno, opšte pravilo primeniti u kontekstu okolnosti konkretnog slučaja, što nije uvek tako jednostavno. Kako to izgleda u praksi najbolje se ilustruje primerom i u literaturi se u tom smislu, po pravilu, citira Pothier koji razliku između direktne i indirektno štete objašnjava na primeru ugovora o prodaji krave. Naime, prodavac je prodao kravu koju je kupac, ne znajući da je krava bolesna od zarazne bolesti, smestio zajedno sa svojom ostalom stokom. Bolest se ubrzo proširila na druge kupčeve životinje i usled toga je nekoliko njih uginulo. Kako je kupac ostao bez dela stoke koju je, između ostalog, koristio i za obradu zemlje, on nije bio u mogućnosti da taj posao obavi pa je usled toga imao manju zaradu nego što je, po redovnom toku stvari, očekivao. Ne ostvarivši planirani prihod, kupac nije mogao da servisira dugove prema svojim poveriocima koji su, aktivirali hipoteku na njegovoj zemlji ustanovljenu radi obezbeđenja njihovih potraživanja,

³⁶ U praksi se pitanje uzročnosti, kao uslova odgovornosti dužnika za štetu zbog povrede ugovora o prodaji robe, ali i drugih ugovora, ne postavlja tako često kao što je to slučaj, na primer, kod vanugovorne odgovornosti za štetu. Ovo stoga što su štete zbog povrede ugovora pretežno ekonomske prirode pa je relativno jednostavno utvrditi njihovu povezanost sa povredom ugovora.

³⁷ Reč je, po pravilu, o štetama koje su posledica delovanja poverioca.

usled čega je kupčeva zemlja prodana u odgovarajućem postupku. U svetlu navedenih okolnosti direktni gubitak, odnosno direktna šteta bi bila gubitak krave i drugih kupčevih životinja, dok bi gubitak zemlje i novca bio kupčev indirektni gubitak, tj. indirektna šteta.³⁸

Predvidljivost štete: Pravilo o predvidljivosti štete kao ograničenja dužnikove odgovornosti za štetu zbog povrede ugovora danas je univerzalno prihvaćeno u uporednom pravu. To pravilo je nastalo u francuskom pravu³⁹ i vezuje se za član 1150. francuskog Građanskog zakonika, po kome dužnik odgovara samo za štetu koju je u času zaključenja ugovora⁴⁰ morao predvideti kao moguću posledicu povrede ugovora. Predvidljivost štete se ceni prema objektivnom kriterijumu i od dužnika se očekuje da najmanje predvidi štetu koju bi predvidelo drugo lice na njegovom mestu, koje postupa sa potrebnom pažnjom. Ipak, ako su dužniku pored toga poznate i neke druge okolnosti na osnovu kojih je mogao pretpostaviti i veću štetu, onda se i to uzima u obzir jer je relevantno i stvarno znanje dužnika.

Kod ugovora o prodaji robe pravilo o predvidljivosti štete ima poseban značaj u domenu ugovorne odgovornosti dužnika, naročito za obračun naknade štete za izmaklu dobit. To je logično ako se ima u vidu da izgubljena dobit u velikoj meri zavisi od posebnih okolnosti oštećenog poverioca, odnosno od njegovih poslovnih dogovora vezanih za ugovor koji je povređen, pa je znanje dužnika o tim, posebnim okolnostima od presudnog uticaja za predvidljivost štete, a samim tim i za odmeravanje konačnog iznosa obeštećenja.

Ponašanje poverioca: Šteta koja je nastupila kao posledica povrede ugovora može biti delimično izazvana i ponašanjem poverioca, pa se u tom slučaju naknada štete, koju dužnik duguje oštećenom, srazmerno smanjuje. U osnovi ovog pravila je načelo etičkog karaktera po kome je strana, koja od druge strane namerava da zahteva naknadu štete, dužna da se ponaša tako da joj se ne može ništa prigovoriti. Drugim rečima, poverilac se na ovaj način motiviše da deluje kako bi sprečio uvećanje

³⁸ Vid. N. Barry, 224.

³⁹ Iako je nastalo u francuskom pravu, pravilo o predvidljivosti štete se proširilo u uporednom pravu pod uticajem engleskog prava, koje ga je preuzelo iz francuskog prava i razradilo u predmetu poznatom uporednom pravu kao slučaj *Hadley v. Baxendale* (prikaz odluke dostupan na <http://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/Exch/1854/J70.html>, 16. juni 2013.

⁴⁰ Pravilo jasno nalaže da se predvidljivost ceni prema okolnostima koje postoje u vreme zaključenja ugovora. Ovo rešenje je u interesu dužnika, koji možda ne bi ni zaključio ugovor, ili bi ga zaključio pod drugačijim uslovima, da je u vreme kada je ulazio u posao znao za okolnosti koje će se naknadno pojaviti.

štete nastale usled povrede ugovora, umesto da nezainteresovano čeka da mu dužnik plati naknadu štete.

Za povredu ove dužnosti poverioca francusko pravo, kao i većina drugih pravnih sistema, ne predviđa posebnu sankciju ali će, usled toga, suma naknade štete koju će on konačno dobiti biti niža.⁴¹ Kod ugovora o prodaji ovo pravilo ima primenu u različitim situacijama, na primer, kada kupac želi prodavcu da vrati robu zbog nedostataka tada on ima pravo da traži naknadu za troškove njenog skladištenja i čuvanja sve dok je prodavac ne preuzme, ili kada kupac kasni sa preuzimanjem robe a preti joj opasnost od kvarenja, tada prodavac mora prodati robu kako bi sprečio njeno propadanje.

Moguće je, međutim, da poverilac svojim ponašanjem, a toznači bilo aktivnim bilo pasivnim držanjem, doprinese tome da oštećeni povredi ugovor, a samim tim i šteti kao posledici tog događaja. U ovom slučaju francuski sudovi mogu i da oslobode dužnika od ugovorne odgovornosti ako takvo ponašanje poverioca tretiraju kao višu silu, odnosno kao spoljni događaj koji je dužnika omeo u izvršenju ugovora a koji mu se ne može pripisati u krivicu.⁴²

7. ZAKLJUČAK

Pitanje ugovorne odgovornosti je jedno od najznačajnijih pitanja koje se postavlja u vezi sa rešavanjem situacije nastale usled povrede ugovora o prodaji robe, jer praksa pokazuje da se poverilac u tom slučaju između pravnih sredstava koja su mu dostupna najradije odlučuje za neki vid naknade štete. Jedan od uslova koji moraju biti ispunjeni da bi on ostvario pravo na naknadu štete je da dužnik nije uspeo da se oslobodi od ugovorne odgovornosti.

U francuskom pravu ugovorna odgovornost je uređena u skladu sa subjektivnim konceptom jer to pitanje u značajnoj meri zavisi od krivice dužnika. Polazi se, naime, od pravila da je on dužan da poveriocu nadoknadi štetu ako je krivca neizvršenje ugovora, pri čemu se njegova krivica ogleda u tome što toj svojoj obavezi nije pristupio sa dovoljno pažnje. Izuzetno, kada je njegova ugovorna obaveza kvalifikovana kao obaveza rezultata, dužnik se smatra krivim i ako je postupio sa potrebnom pažnjom ali je, uprkos tome, izostao očekivani rezultat radnji izvršenja ugovora. Dužnik, međutim, može da se oslobodi od ugovorne odgovornosti, to jest

⁴¹ Član 1149. CC.

⁴² Vid: G. Treitel, 190.

od obaveze da poveriocu nadoknadi štetu ako je ispunjenje izostalo usled više sile ili slučaja.

Kada je o naknadi štete zbog povrede ugovora reč, tada se u francuskom pravu polazi od principa integralne naknade pa je dužnik u obavezi da poveriocu nadoknadi celokupnu štetu koju je usled toga pretrpeo. Ovaj princip se, međutim, ne primenjuje bez ograničenja već su od njega predviđena određena odstupanja, uobičajena u savremenim pravima. Tako, dužnik nije u obavezi da nadoknadi štete koje su indirektna posledica povrede ugovora, kao ni štete koje se mogu pripisati delovanju poverioca. On, takođe, nije dužan da plaća nadoknadu ni za štete koje nije mogao predvideti u vreme zaključenja ugovora kao moguće posledice njegovog neizvršenja, ali na ovo ograničenje može da računa samo ako nije utvrđeno da je ugovor povredio namerno.

dr Katarina Jovičić^{43*}

RESPONSABILITÉ CONTRACTUELLE DANS LES CONTRATS DE VENTE DE MARCHANDISES EN DROIT FRANÇAIS

Resumé

La question de responsabilité contractuelle est l'une des principales questions qui se pose lorsque l'on souhaite régler une situation litigieuse qui survient en raison de la violation d'un contrat de vente de marchandises. Elle s'impose pour deux raisons: en premier lieu, la pratique a démontré que, le plus souvent, le créancier se décide le cas échéant à une forme d'indemnisation, et non pour d'autres moyens légaux auxquels ils peut également avoir recours; en deuxième lieu, la responsabilité contractuelle du débiteur est l'une des conditions devant être réunie afin que le créancier puisse faire valoir son droit aux dommages-intérêts à raison de l'inexécution du contrat. En droit français, la responsabilité contractuelle est déterminée selon un concept subjectif, car elle repose dans une large mesure sur le fait que le débiteur s'est rendu coupable de l'inexécution du contrat. En conséquence, ce dernier peut s'exonérer

⁴³ * Chargé de recherche à l'Institut de droit comparé de Belgrad

de sa responsabilité contractuelle uniquement s'il est établi qu'il y a eu violation du contrat en raison de la force majeure ou du hasard.

Dans cet article, suite aux considérations préliminaires, l'auteur nous révèle le fondement juridique, en droit français, de la responsabilité contractuelle dans les contrats de vente de marchandises ainsi que les conditions dans lesquelles le débiteur peut s'exonérer de sa responsabilité contractuelle. Par la suite, sont analysées les règles de réparation du dommage prévues par le Code civil français, sources de droits essentielles en la matière, dans les cas de violation du contrat de vente de biens. Le principe de réparation intégrale, exigeant du débiteur de réparer l'intégralité du dommage causé au créancier par violation du contrat, se réalise conformément à la règle relative à l'obligation de compenser le préjudice réel et le gain manqué. Cependant, le Code civil prévoit certaines dérogations à cette règle et ces questions ont été abordées dans le cadre des sous titres particuliers de cette étude. En conclusion, nous constatons que le droit français est conforme aux normes habituelles en la matière valables dans les systèmes juridiques contemporains.

Mots-clés: *Contrat de vente de marchandises. Inexécution du contrat. Responsabilité contractuelle. Réparation du dommage. Code civil français.*

Katarina Jovičić, Ph.D., ^{44*}

CONTRACTUAL LIABILITY IN THE CONTRACT FOR THE SALE OF GOODS IN FRENCH LAW

Summary

The question of contractual liability is one of the most important to be resolved when deciding about disputable situation after the breach of contract for sale of goods. There are two main reasons for that: first, practice shows that the creditor in this case in most cases uses the claim for compensation of damages instead other available remedies and second, creditor's right to compensation depends on debtor's contractual liability. In French law, contractual liability is regulated in

⁴⁴ * Research Associate, Institute of Comparative Law, Belgrade

accordance with the subjective concept that, to a large extent, depends on debtor's fault for failure to perform the contract. Accordingly, he can be released from contractual liability only if it is found that the breach of contract is consequence of a force majeure. In this article, after introductory considerations, the legal basis for contractual liability of the sales contract in French law is indicated, as well as the conditions under which the debtor may be released from contractual liability. After that, the rules of French Civil Code, which is the main source of law for the compensation in case of breach of the sales contract, are analyzed. The principle of integral compensation, which requires from debtor to compensate all the damages that creditor has suffered due to a breach of contract, is realized through obligation to reimburse the real damages and loss of profit. From this principle, however, the Code provides certain exceptions and these issues are discussed under the different subheadings in this work. In conclusion it is noted that French law harmonized with usual standards of modern legal systems in this area.

Key words: *The Contract for Sale of Goods; The Breach of Contract; Contractual Liability; Compensation for Damages; French Civil Code.*